

ՅՈՐԵԼԵԱՆԻ ԷԶ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

եհ

ԽՈՐՀՈՐԴԻ ՀՆԳԱՄԱՏԵԱՆԻՆ

Հրէից մէջ Հին Կտակարանի առաջին հինգ գիրքերը Գիրք Օրինաց կամ Գիրք Մովսիսի, կամ պարզապէս Օրենք կաւաքական անունը կը կրէին: Եկեղեցւոյ հայրերը (Տերաուդիանոս, Որիգենէս) թերեւս մինչեւ եօթանասնեց թարգմանութեան ժամանակը վերացող հնագոյն սովորութեան մը համաձայնելով՝ այդ գիրքերու Հնգաւանանմ անունը կուտան: Այս բառը՝ ծագումով յունական բառի մը տառական թարգմանութիւն է = Pentateuque:

Այս գրուածներէն իւրաքանչիւրն իրեն սկզբնաւորման բառերովը կը նշանակէին Հրեաները, և զանոնք իրրեւ վերնագիր կը դարձածէին. ըստ այսմ՝ առաջինին համար Բերեյիթ (Ի սկզբանէ), երկրորդին համար Վիեյիշնոթ (Այս եւն անուամբ), երրորդին

համար՝ Վայիփհրա (Եւ կոչեաց), չորրորդին համար Վայեդիսթր (Եւ խօսեցաւ) — այս գիրքը կը կոչեն նաեւ Բանկիդար (յԱնապատի) իր պարունակութենէն քաղուած. — հինգերորդին համար՝ Եղնհասդեփարիմ (Այս եւն պատգամ), երբեմն ալ՝ Միշնեհասթուրա (Երկրորդունն օրինաց): Աղեքսանդրեան թարգմանիչներ յունական սովորութեան համամատ՝ գրքերու բովանդակութեան համաձայն վերնագրեր ընդունեցին. Ծնունդ (Génèse) որ կը նշանակէ ծագումն, սկիզբ, Եյֆ (Exode) որ ըսել է գաղթում. Դեւտակոն (Lévitique) որ դիւսսցեց գիրքը կը նշանակէ. Թիւք (Nombres) որուն իմաստը յայտնի է, վասն զի այդ գիրքը ժողովրդեան մարդահամարովը կը սկսի, և Երկրորդունն Օրինաց (Deutéronome) որով կը հասկնանք Երկրորդ օրենք կամ Օրենքի կրկնութիւնը: Այս հինգ գիրքերը պատմական պարզ տարգիրներն են, վասն զի անոնց մէջ կը գրուուի առաջագրեալ նպատակ մը և նիւթերու ընտրութիւն մը. ազգային վաղեմի աւանդութեանց առասպելական հաւաքոյթ մ'ալ չէ, վասն զի հրեայ ժողովուրդը, որ դիւցապն է անոր, հոն կը երևի իրրեւ աշխարհի ազգաց երիտասարդագոյնը. ասոր հակառակ զեր մը կը ստանձնեն ժողովուրդները իրենց դրոյշներուն մէջ: Արարչագործութեան պատմութենէն սկսեալ՝ այս գիրքերուն մէջ յիստակօրէն գծուած գիտաւորութիւն մը կը հաստատուի:

Սկսիչք համառօտիւ յառաջ բերեալով անոնց բովանդակութիւնը: Առաջինը, Ծնունդ, աշխարհի ստեղծումէն կը տանի զմեզ մինչեւ Աբրահամու ընտանիքին հաստատուիլը Եգիպտոսի մէջ, չորսը 2300 տարիներու ժամանակամիջոց մըն է ան. — Երկրորդը, Եյֆը, կը պատմէ Իսրայելի որդւոց ելքը Եգիպտոսէ և ճանապարհորդելը մինչև Սինայ. — Երրորդը, Դեւտական, Նշական բնակութեան ժամանակ պաշտամունքի վերաբերմամբ տրուած հրահանգ-

ները կը պարունակէ. — Թուոց գիրքը Եւքի վախճանին ընդհատուած պատմութեան թիւը վերստին կ'առնէ և կը նկարագրէ այն ուղեորութիւնը, որ առաջնորդեց Իսրայելացոց Սինայէն՝ մինչև սահմանագլուխը Քանանու. այս գիրքն իբր 38 տարիներու ժամանակամիջոց մը կը բովանդակէ: — Վերջապէս Երկրորդումն Օրինացի մէջ կը գտնենք այն յորդորները զորս Մովսէս իր մեռնելէն առաջ ուղղեց ժողովրդին, որ կը պատրաստուէր զբաւելու խոտաւորած երկիրը:

Այս հինգ գիրքերու կազմութեան մէջ մօտ գտած նիւթերը այլապէս են յոյժ. պատմութեան, ազգաբանութիւն, օրէնքներ, ճառեր: Սակայն՝ այս ամբողջէն զօրս կուգայ միակ մտածութիւն մը յաջ ահոր որ կը ջանայ թափանցել զայն ներշնչող մտքին: Ընդհանուր իմաստով մը, իրողութիւնը՝ որուն կը ձգտուի այս պատմութիւնը՝ ինչպէս նաև ամբողջ Աստուածաշունչը՝ Աստուծոյ վերջնական թագաւորութեան հաստատութիւնն է երկրի վրայ: Աշխարհի ստեղծագործութեան պատմութիւնը ցոյց կուտայ մեղի այդ թագաւորութեան ապառնի թատրին երևումը. մարդուն ստեղծագործութիւնը, կապութիւնը այն էակին որ անոր գործիչը պիտի լինի, և այսպէս ըստ կարգին: Ահելի մասնաւոր իմաստով մը, Հնգամատեանին մէջ պատմուած ամէն պատահար կը ձգտի աւելի մօտաւոր իրողութեան մը, որ հիմը պիտի դնէ այդ աստուածային թագաւորութեան, այն է՝ Աբրահամէ սերած ժողովրդին հաստատուին Քանանու երկրին մէջ: Այս երկրին մէջ է արդարև որ Աստուծոյ թագաւորութիւնը պիտի իրականանայ Իսրայելի միջոցաւ իր նախապատրաստական ձևին տակ:

Սկսիւնք այժմ մանրամասնաբար վերլուծելու այս հինգ գիրքերու պարունակութիւնը, և աւելի որոշ պիտի հասկնանք այդ կրկնակ նպատակը, ընդհանուր և մասնաւոր միանգամայն, որ դէպքերու պատմութեան մէջ զօրեղապէս կը ներգործէ:

Մննդոց մէջ յառաջ բերուած պատմութեան կեդրոնական իրողութիւնն է Աբրահամէ կոչումը (զլ. ԺԲ.) որ պիտի լինի հայր ժողովրդեան և ապագայ գործիք աստուածային դիտաւորութեանց: Նահապետին եղած այդ կոչն է մասնական ըս-

ուած ժամանակամիջոցին (période) բացումը. որու միջոցին հրեայ ժողովուրդը պարտի առանձինն ներկայացնել այս աշխարհի վրայ Աստուծոյ թագաւորութիւնը: Սակայն այս վճռական դէպքը իրեն նախընթաց և շարժառիթ ունեցած էր ամբողջ մարդկութեան վերաբերող նախնական իրողութիւններ: Այդ բոլորը առաջին տասնեմէկ զլուխներուն մէջ ի յայտ կուգան: Մննդոց պատմութեան տեսակէտով մարդկութիւնը Աստուծոյ գործին առաջին և հաստատուն նպատակն է: Իսրայելի ժողովուրդը Աստուծոյ ընտրուած միակ միջոցն է այդ ընդհանուր նպատակին հասնելու համար: Եթէ հրեական ազգային տեսակէտը ներշնչած ըլլար այդ պատմութիւնը, Աբրահամէ կոչումէն պէտք էր որ սկսէր: Որովհետև սկիզբէն իսկ տիեզերական փրկութիւնը ունեցած էր ի նկատի, այս պատմաբանու նախնի մարդկութեան պատմութեամբը կ'սխալ ան: Անոր ընդգրկած հորիզոնը՝ Մննդոց առաջին էջերէն սկսելով՝ իսրայելեան ժողովրդեան հորիզոնէն շատ անդին կ'անցնի: Բայց ասիկա արդեւ մը չէ. որ, կանոնաւոր եւ՝ պատմութիւնը ուղղակի ձգտի հասնել Աբրահամի պատմութեան՝ նկատելով զայն իբր առաջին կարկառուն իրողութիւն Աստուծոյ թագաւորութեան հաստատութեանը: Ասիկա՝ ցոյց կուտայ յայտնապէս առաջին տասնեմէկ զլուխներուն մէջ զետեղուած ազգութեանական տախտակներուն շարքը: Վասն զի անոններու այդ ցանկերը, Ագամէն սկսեալ, կը հասնին ուղիղ գծով մինչև Աբրահամ. կանգ կ'առնէ ի թարա՝ որ հայրն էր անոր: Միևնոյն նպատակը կը հաստատուի իբր ուսումնասիրենք պատմութեան պատմաբանները: Տիեզերքը բարոյնութեան ու մարդկային տեղումով՝ հարկաւոր պայմաններն են Աստուծոյ թագաւորութեան. զրախտի բնականորումը այդ թագաւորութեան ստղծման բնականորութիւնն է. մարդուն անկումը, որ անոր զարգացումը կը խափանէ և հակառակ թագաւորութիւն մը կը հիմնէ երկրի վրայ: Զրհեղեիք պատմութեան՝ որով Աստուած կը ջնջէ իր խորհուրդին գործադրութեան անյարմար դարձած մարդկութիւն մը և կը նորոգէ զայն չափով մը, Բաբելոնեան աշտարակաշինութեան փորձը,

նոր ապստամբութիւն՝ որ սեզամ մըն ալ կը հեռացնէ մարդը իր ճակատագրէն. այս բոլոր իրողութիւնները ի վեր կը հանեն փրկութեան համար նոր տեսակ միջոցի մը գիմելու հարկը, զի Աստուած չուզիր լքել իր նպատակը: Այսպէս ուրեմն կը հասնինք ա՛յն մարզուն կոչմանը՝ որուն մէջ կը մարմնանայ մարդկութեան մեծագոյն յոյսը: Ինչպէս ընտրուած էր Նոյ Նիւթականապէս փրկելու համար մեր սեռը, Աբրահամ ալ ընտրուեցաւ հոգևորապէս զայն փրկելու համար, պահելով ինչ որ կը կազմէ մարդուն արժանիքը, այսինքն միակ և սուրբ Աստուծոյ ծանօթութիւնը և անոր վրայ դրուած վստահութիւնը: Այսպէս իւր աստիճանաւոր կեդրոնացման մը եղանակաւ իր առաջին նպատակին, Աբրահամի հասնելէ վերջ Մենդոց պատմութիւնը այն վայրկեանէն կը ցուցնէ մեզ անոր մէջ փրկութեան մը մեկնակէտը՝ որ հեղհեղտէ կ'ընդլայնի բոլոր ժողովուրդներն իր ծոցին մէջ ընդունելու համար: Կը հետեւինք նահապետին ի Քանան՝ ա՛յն երկրին մէջ որ աստիճանաւոր կեդրոնաւոր ժառանգութիւնը լինելու. Աբրահամ հոն կը լինի հայր Իսահակայ, և անոր միջոցաւ կը լինի հայր ընտրեալ ընտանիքին: Քանանացիք տակաւին չեն հասունցած այն ջնջման համար՝ որուն պիտի գատապարտէ զիրենք իրենց յարաճուն ապականութիւնը, ուստի և Աբրահամի ընտանիքը, որ պիտի փութանակէ զանոնք, սկսած ըլլալով սակայն ապականիլ անոնց հետ, կը փոխադրուի Եգիպտոս: Հոն այդ ընտանիքը կը բազմանայ արագ արագ և կը լինի այն մեծ ժողովուրդը, որ սահմանուած ժաման՝ Քանանացոց երկիրը նուաճելու և գրաւելու վիճակին պիտի հասնի: Միևեւոյն ատեն երբ Աբրահամի ընտանիքը կ'աճի, պատմութիւնը ցոյց կուտայ մեզ թէ ի՛նչպէս իր կողմնական ճիւղերը՝ որոնք թէպէտեւ ընտրեալ ժողովուրդեան մասը պիտի չկազմեն՝ յաջորդաբար կը վտարուին կոմ կը հաստատուին շրջակայ դաւաճներու մէջ: Այսպէս Ղովտ՝ եղբորորդին Աբրահամի, Իսմայէլ՝ որդի Նահապետին, Յուս՝ որդին Իսահակայի: Գիրքը կը վերջանայ յիշատակելով երկու իրողութիւններ՝ որ յատկօրէն ըմբռնել կուտան մեզ պատմութեան տարողութիւնը, Յակոբի թաղուիլը Մակ-

փելայի ոյրին մէջ՝ զոր երբեմն Աբրահամ զնած էր Քանանու մէջ, և որ նահապետին ընտանիքին համար գրաւական մըն էր այդ երկրին ապագայ ստացմանը. ապա այն խոստումը՝ զոր Յովսէփ իր մահուան ժամանակ կը պահանջէ իրեննիքէն և որուն համեմատ յոնձն կ'առնեն անոր օսկորինէր իր փոխադրիլ Քանան, երբ Տէր Աստուած հոն տանի իր ժողովուրդը: Մենդոցը այսպէս յստակօրէն կը զնէ Քանանի ապագայ նուաճման խարխիւները: Այս գիրքն իւր կանխեալ ստացումն է Աւետիաց երկրին:

Ելից զլսաւոր պատահարն է օրինաց տըլտութիւնն ի Սինա (զլ. Ի.): Ամէն ինչ որ նախընթացն է այդ իրողութեան՝ սահմանուած է զայն պատրաստելու: Յակոբայ ընտանիքին արտասովոր աճումը Եգիպտոսի մէջ, հալածանքը՝ որուն առարկայ կը լինի նոր հարստութեան մը ներքեւ, Մովսէսի ծնունդը եւ հրաշալի պահպանումը, անոր գոտարարակութիւնը Փարաոնի արքունիքին մէջ, երկար տարագրութիւնը Մագիանու անապատին մէջ, կոչումը զոր կ'ընդունին Աստուծոյ, Եգիպտոսի պատուահանները, ժողովուրդին ելքը, կարմիր ծովու անցքը, ճանապարհորդութիւն մինչև Սինա: Ելից առաջին մասին մէջ պատմուած այս բոլոր պարագաները նախերգանքն են տասը պատուիրաններու հրատարակութեան մեծ տեսարանին՝ որոնց մէջ կը բուսանալու ամբողջ Օրէնքը: Աբրահամու ընտանիքը ժողովուրդ մը եղած էր Եգիպտոսի մէջ բնակած ժամանակ. արդ, պէտք էր որ ժողովուրդ մը զինքը կազմակերպեալ ամբողջութիւն մը ընող սահմանադրութիւն մը ունենար. օրէնքը ողջային՝ քաղաքային և կրօնական սահմանադրութիւն է Իսրայէլի: Օրէնքի տըլտութեան վերջ՝ զրքին երկրորդ մասին մէջ պատմուած է ապականիլ շինութիւնն ու նոյն իրադրութեան մէջ, Այս իրողութիւնը անհրաժեշտ հետեւանքն է օրէնքին հրատարակութեան, վասն զի այն սրբարունք՝ տաճարն ու միանգամայն պալատն է իր ժողովուրդին մէջ բնակող Իսրայէլեան Աստուծոյն և թագաւորին: Բայց՝ եթէ Իսրայէլ կողմնակերպուած ազգ մ'է այժմ, անապատին մէջ երկրորդ ատեն բնակելու նպատակ չունի. լուսազոյն բնակավայր մը կը հրաւիրէ զինքը. հասած է վայրկեանը ճառարայ ելնելու:

Ինքայն ռենի սրբաբան մը՝ ուր իր Աստուածը կ'ուզէ ամէն օր հանդիպիլ իւրին՝ Սակայն այս հոնդիսաւոր հոնդիպման պայմանները պէտք է որոշուած ըլլան, և այս իսկ է արարողութեանց եւ Լուսայելի սրբութեան վերաբերմամբ զրուած կանոններու հպատակը, զորս կը գտնենք Ղեւսականին մէջ. կրնայինք այդ գիրքը կոչել պաշտամանի կատարիչ Ղեւսացուց Դասուցիւրը: Անոր մէջ կը բովանդակուին նախ զոհերուն, քահանայից նուիրման, սուրբ և անսուրբ անասուններու խորութեան և այլ և այլ պղծութեանց մասին պատուէրներ: Այսպէս կը հասնինք այն պատուէրին՝ որ զոգցես պատիւ կը յօրինէ ամբողջ արարողական զրոյթեան՝ այն է Քաւութեանց օրուան պատուէրը ԺՁ գլխուն մէջ բովանդակուած: Տարւոյն այս միակ օրուան մէջ, քահանայապետը պարտի մտնել ի Սրբութիւն սրբոյ՝ քահանայից և ժողովրդեան մեղաց քաւութիւն ընելու համար հոն: Ասկէ վերջ, Ղեւսական կը պարունակէ հոյ մը պատուէրներ ժողովրդեան անգամներու և քահանայից կեանքի սրբութեան վերաբերեալ, ապա խորայիլեան շարաթական, ամսական, տարեկան, եօթնամեայ տօներու հրահանգները, և վերջապէս Յօրքեանի կիսադարեան տօնի վերաբերեալ պատուէրը, տիպար՝ անոնց ի լրումն հասած թագաւորութեան սուրբ և կատարեալ հանգիստին: Թէպէտ և Սինայի մէջ զրուած այս բոլոր պատուէրները կրնային չափով մը կիրարկուիլ անապատի բնակութեան մէջ, յայտնի է սակայն թէ անոնցմէ մեծագոյն մասը՝ մանաւանդ տօներունը՝ Քանոնու երկրին մէջ տեւական հաստատութեան մը գլխաւորութիւնը կը շօշափէին:

Թուոց գիրքը ելից պատմութեան հետ կապ ունի: Հոն, ինչպէս Մնեղոց և Ելից գիրքերու ամբողջ պատմութեան հերոսն է՝ Կորեքը գլխաւոր իրողութիւնն է՝ Խարայելի մերժումը և Ելիպատուն ելլող բոլոր չափահասներու կորստեան գատապարտութիւնը անապատին մէջ (զլ. ԺԴ.): Առաջին տասներեք գլուխներուն մէջ բովանդակուած իրողութիւններն են. ժողովրդեան մարդահամարը, բանակելու վերաբերմամբ և սրբաբանի փոխադրութեան եղանակի մասին հրամաններ, Զատիկ տօնախմբութիւնը, Սինայէ մեկնումը, վերջապէս

պէս լրտեսներու առաքումն ու ժողովրդեան ապստամբութիւնը անոնց դարձին և տուած տեղեկութեանց առթիւ. այս իրողութիւնները ուր ուրեմն կը յանգին Խարայելի վրայ արձակուած մահուան վճիռին: Այս պատահարէն յետոյ՝ ապստամբութեանց և պատիժներու շարք մը պատմուած է. ինչ ինչ պատահական պատուէրներ յիշատակուած են. յետոյ կուգան Ահարոնի մահը, դէպի Յորդանանու արեւելահողման գաւառները ժողովրդեան ժամանումը, Մեթրոնի և Բասանու ամովրական երկու թագաւորութեանց նուաճումը, վերջապէս յաղթութիւնը Մադիանացուց վրայ՝ Բաաղամու զրուագիւն հետ: Այս վայրկեանին՝ ամէն ինչ պատրաստ է Քանոնու մուտք գործելու և Յորդանանէն անցնելու համար: Գծելով այսպէս ժողովրդեան ընթացքը Սինայէն մինչեւ Քանոնու սահմանագլուխը եւ վեր հանելով այն գատաստանը՝ որուն ենթակուցաւ ժողովուրդը անապատին մէջ՝ այս գիրքը կը բացատրէ մեզ այս քառասունամեայ ուղեորութեան երկար տեղորոթիւնը, որ կրնար քանի մը շարաթներու կամ քանի մը միւսներու միջոցին մէջ ի գլուխ հանուիլ:

Ժողովուրդը, որ նոր հասած էր Յորդանան, մեծագոյն մասամբ հանդիսատես չէր եղած օրինաց տրւածութեան, կամ, քառասուն տարիներ անցնելէ վերջ, ողօտ դադափար մը միայն պահած էր այդ մասին: Ուստի և Մովսէս, այդ նոր Խարայելին հանազէպ կերպով մը Տէր Աստուծոյն փոխանորդելով՝ օրէնքին մէջ կրկնումը կը լսեցնէ անոր. այդ է Ելիպատուն օրինակը բովանդակութիւնը. ազատօրէն կը կատարէ այդ գործը՝ առանց տառին հպատակելու, ջանալով ժողովրդեան սրտին մէջ թափանցեցնել օրինաց ոգին, քան թէ բառ առ բառ անոր բովանդակութիւնը կրկնել: Ահռաջին ճառին մէջ՝ անապատի ուղեգործութեան զլխաւոր պատահարները կը ներկայագրէ. երկրորդ ճառին մէջ կը կրկնէ եւ կ'ընդլայնէ օրէնքին այն կէտերը՝ որոնց մէջ աւելի լաւ կ'երեւի երկրպագութեան մարդասիրութեան այն ոգին՝ որով պարտի զանազանի Աստուծոյ ժողովուրդը. երրորդը վերջին յորդարական մ'է՝ ուղղուած Խարայելին: Գիրքը կ'աւարտի Քանոնու երկիրը մտնելու համար Մովսէսի կողմանէ

ձեռք առնուած միջոցները նշանակելով և անոր մահը պատմելով:

Ամփոփելով՝ երեք գիրքերը կը գծեն պատմութեան ընթացքը. Մենդոցը՝ աշխարհի ստեղծագործութեան մինչեւ Եզրիպտոսի բնակութիւնը. Ենք՝ Եզրիպտոսի ելքէն մինչեւ Սինա. Թուրքը՝ Սինայէն մինչեւ Քանանու շնմը. — երկու գիրքերը իրր յաւելուած կը ներկայանան. Ղեւսականը՝ որ պաշտամունքի եղանակը կ'որոշարէ, Երկրորդում Օրինացը՝ որ նուիրագործութեամբ կը պատրաստէ ժողովուրդը այն գործին՝ զոր պարտի կատարել ան, Աստուծոյ ընտրուած հոգին վրայ: — Այսպէս անոր ի Քանան հաստատութիւնը կատարելապէս պատրաստուած է, և կրնայ հասունցած երեւիլ աստուածային թագաւորութիւնը իրականացնելու համար, ոչ թէ իր հոգեւոր՝ տիեզերական և վերջնական ձեւին տակ, այլ խորհրդանշանակաւ և ազ-

գային ձեւի կը տակ՝ որ նախընթացն ու պատրաստութիւնն է միւսին: Յայտնութեանց գրքին առաջին էջին վրայ՝ Մովսէսի մասնաւոր գործը կը կցուի փրկութեան գերագոյն գործին՝ որ բովանդակ մարդկութիւնը պիտի ընդգրկէ:

Ինչ որ է չորս Աւետարաններու հաւաքածուն քրիստոնէական ուխտին նկատմամբ՝ նոյնն է Հնգամատեանը յարայիւն ուխտին նկատմամբ: Այս երկու հաւաքմանց թէ՛ միոյն և թէ՛ միւսին մէջ պատմուած իրողութիւնները խորիսին են բովանդակ բարդաւաճման աստուածային գործին՝ որ յետոյ պիտի գայ. «Օրէնք, կ'ըսէ Աւետարանիչն Յովհաննէս, ի ձեռն Մովսէսի տուան, շնորհք եւ ճշմարտութիւն ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի եղին»:

Պ. Ա.

Մ Ե Ր Պ Ա Ց Կ Ե Ր Ն Ե Ր Ա

Երեք պատկերները, որոնք կը զարդարեն Սին6 ի ներկայ թիւին արտաքին ճակատը, և ներքին առաջին էջին եւ Յօրեյիմական բաժնին զխամասերը, լուսանկարուած են մանրանկարներէն՝ Ս. Աթոռոյս Գրչագրաց Մատենադարանին սեպհական թիւ 1925 ձեռագրին, որ ամբողջական Աստուածաշունչ մըն է բամպակեայ թուղթի վրայ, բոլորգիւր, 37,2 × 27 × 13 հ. մեղր. հատոր մը, ընդամենայն 603 թուղթք: Գրութիւնն է երկսիւն, տողք՝ առ հասարակ 48: Վերնագրիներն են երբեմն գլխադիր, յաճախ ևս բոլորգիւր կամբարդեղով գրուած: Ունի բազմաթիւ զարդագրեր, զորք նարտար արուեստագէտի, առհասարակ բազմագոյն՝ սպիկ խորքի վրայ, գեղեցիկ և չեղելի, լուսանցաւարդից թիւն է 311. ընդհանրապէս բազմագոյն և սպիւռով, յոյժ չեղելի և չեղնալսողործ, մանաւանդ խորաններուն և կիսախորաններուն կից եղածները: Խորաններն ու կիսախորաններն են 62, բազմերանգ, սպիւռով, պերճորէն զարդարուն, իսկ նկարները՝ 38. ամէնքն ալ նոյնպէս բազմագոյն և սպիւռով, երանգներու ներգաշնակութեամբ և ղէմքերու և տեսարանաց արտայայտութեամբ գրաւիչ: Այս վերջիններէն առնուած են մեր այս թիւին երեքը. որոնք առաջինը կը ներկայացնէ Մընընդոց գիրքի առաջին էջը Մովսէսի նախատողերով, իսկ վերին խորանին մէջ, Սարբիչ Տէրը, որ, չըջապատուած վեցթեւան և երկթեւան հրեշտակներէ, կ'արտասանէ մեծ «Եղիցի»ն: Երկրորդ պատկերն է Սողոմոնը և Առակաց գրքի առաջին տողերը, որոնք Ս. Մեսրոպի սպիկ գրչին նախախալիքը եղան Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան: Երրորդը՝ Յայտնութեան Գրքին խորհուրդն ու առաջին էջը. Յովհաննէս, որ յայտնութիւնը կ'ընդունի Քրիստոսէ, և իր աշակերտը՝ Պրոխորը, որ գրի կ'առնէ գայն: — Գրչագրին ստացողք են Սարգիս եպս. Եկեղեցաց գաւառի, այն՝ որուն օրով գտնուեցան Մեծն Ներսէսի նշխարներն, Պարոն Յովհաննէս իշխանը, Թուականը՝ 360 = 1260: Գրչիչ՝ Յակոբոս կրօնաւոր, գորղը՝ Մխիթար, անոր հոգեւոր եղբայրը, կոկիլը՝ Մխիթրուկ զպիւր: Վերջին ստացողը, որ ձեռագրելու Ս. Յակոբայ նուիրած է՝ վերապիցի Դաւիթ Կոկիլագոսի միջոցաւ: Վանքի Խոնայ Զիբաք: